

ОД САН СТЕФАНО ДО БУКУРЕШТ

Во периодот помеѓу 1882 и 1913 година се одржани 26 конференции на кои присуствувале претставници на сите големи сили и кои врз основа на принципот на рамнотежа на силите ги решаваат сите спорни прашања. Несомнено дека рамнотежата била можна да се зачува само со самоограничувањето на членките на Концертот. Имено, сите тие во остварувањето на своите надворешно-политички интереси се трудеа да не предизвикуваат остра контра акција на останатите големи сили. Недоразбирањата се решавале на конференциска маса.¹

Несомнено дека во основата на ваквата нивна политика лежела неподготвеноста да се предизвика европска криза со помош на која една или друга група на држави би обезбедила полна доминација во Европа. Сигурно дека секоја таква акција би значела свесно влегување во ризик со несогледливи последици по сопствената безбедност.

Неподготвеноста или попрецизно речено изедначеноста на силите, што ја одржуваше рамнотежата, беше надополнувана со нивната желба за мир, кој ќе им овозможи не само непречен внатрешен просперитет, а со тоа и поголеми шанси при евентуалниот иден судир, туку и одврзани раце во борбата за колонии. Со ова може да се каже дека во овој период цела Европа беше ставена под „стаклено звоно“. Тоа сепак не треба да се разбере во неговата апсолутна смисла на зборот. Имено, во однос на Отоманската Империја која иако формално беше членка на Концертот овој принцип, како што се гледа од поделни договори не беше применлив.²

Борбата што се водеше помеѓу големите сили надвор од Европа, секако дека ги оптеретуваше и нивните односи во овој дел од светот. Меѓусебните судири се избегнуваа благодарейќи на фактот што решавањето на спорните прашања се вршеше надвор од Европа. Многу полесно беше да се преговара и одлучува за судбината на неевропските народи и држави, што незначе дека во посебно кризни ситуации што се закануваат да доведат до нарушување на европскиот систем на држави, ваквиот „начин на работа“ не се пренесуваше и во Европа.

Изнесеното укажува на постоењето на уште еден „систем“ што е идеолошки по својата суштина. Имено, утврдувањето и спроведувањето на главните правци во надворешната политика на Големите сили се наоѓаше во раце на мали елити, кој без

¹ Македонија во меѓународните договори 1875-1919, Избор, превод и редакција проф. д-р Александар Христов, д-р Јован Донеv, Архив на Македонија, Книгоиздателство „Матица македонска“, Скопје, 12.

² Исто таму.

разлика на националната припадност имаа иста животна филозофија што им овозможуваше полесно изнаоѓање на заеднички јазик во решавањето на спорните прашања.³

На крајот не помало значење во одржувањето на системот имаше и крвното и фамилијарно сродство на европските династии. Европските владеечки куќи покрај изразитата лојаност што ја покажуваа во услови на силни внатрешни притисоци во своите „приватни“ контакти успеваа да ублажат или надминат одредени кризни состојби што се појавувваа во односите помеѓу нивните држави.

За да се разбере европската а и светската дипломатска историја во целост, неопходно е осврнување врз меѓународната позиција на Велика Британија и тоа од две причини. Прва бидејќи ниту тројниот сојуз, ниту француско-руската антанта не беа во состојба да го нарушат status quo-то во Европа, без британскат помош, и второ Велика Британија беше држава на која останатите Големи сили наидуваат без оглед во кој правец да го свртеа своето внимание. Фактички во овој период Велика Британија беше ексклантен пример на спојот на империјализмот и воено-поморската доминација. Можеби е префорсирана тезата на Вилијам, Лангер дека Велика Британија преставува трета група на сили, но секако слободно може да се каже дека таа беше сила *par excellence* и силен стабилизатор на рамнотежата на силите, а со тоа и на мирот во Европа, особено што таа беше свесна дека во секоја војна може повеќе да се изгуби отколку да се добие. Токму во ова лежи причината зошто таа по секоја цена се залагаше за зачувувањето на status quo-то.⁴

Воената доминација и силната економија што ги поседуваше оваа Империја беше и основата на нејзната политика на *splendid isolation*, што со толкава гордост во јавноста ја пласираа нејзините раководители. Всушност, како што може да се види и од самата документација во целиот овој период Велика Британија не потпиша ниту еден сојузнички договор со останатите Големи сили.⁵

Традиционалната руска заинтересираност за судбината на словенските народи на Балканот преставуваше дел од политичкото однесување насочено кон обезбдување на излез на топлите мориња преку деструкција на Отоманската империја. Идејата да се завлече со Цариград и да се излезе во Средоземјето беше сон што во неколку наврати ја донесуваше Русија на работ на катастрофата. Секавањата од Кримската катастрофа,

³ Исто.

⁴ Исто, 14.

⁵ Исто.

како и вкупната затегнатост на односите со поголемиот број од големите сили за време на руско-турската војна 1877-78, дефинитивно стапија на знаење на Русија дека таа со своите планови ќе може да ги оствари унилатерално, без да ризикува судир со Австро-Унгарија и Велика Британија.⁶

Совпаѓањето на австро-унгарско-руските погледи во однос на Балканот и дефинирањето на политиката на *status quo* не треба да се разбере како замрзнување на нивната заинтересираност за ова подрачје. Напротив, присутното сознание за неминовноста од дефинитивно решавање на македонското прашање ги упатуваше и двете сили кон изнаоѓање начини со кои во погодно време би се затворил овој проблем, а во исто време би се задоволиле и интересите на нивните балкански сојузници.

Спогодбата што двете империи ја постигнаа во 1897 година, во основа преставува и основа за нивната идна политика кон Македонија. Идејата за нејзина автономија е дефинитивно напуштена, иако во одредени моменти таа повторно се појавува во круговите на австро-унгарската дипломатија, со што се отвора можност за постепено воспоставување и стабилизирње на влијанијата на соседните балкански држави, во одделни делови на Македонија.

Познато е дека Австро-Унгарија ја поддржувала Србија во нејзините намери за територијално проширување во правец на течението на реката Вардар, како и руското прифаќање дека Бугарија нема ексклузивни права врз Македонија се основни правци по кои ќе се насочува политиката на овие две држави кон Македонија. Мирцштегската програма всушност е дел од овој еволутивен приод кој во себе го содржаше зародишот за поделба на Македонија. Целата програма беше сконцентрирана на два основни пункта. Прво, преку реформирање на турскиот безбедносно-правен и финансиски систем да се обезбеди сигурност на населението и второ, преку спроведување на одредбите од член трети да се изврши нејзина кантонизација, со што процесот на нејзината делба би оддел што е можно полесно. Истовремено преку овој еволутивен пристап се сака да се изврши пацификација на Македонија, истиснувајќи ја револуционерната организација од улогата на заштитник на интересите на македонскиот народ.⁷

Македонското национално револуционерно движење за време на целото свое постоење не престана да бара начини да се наложи како субјект во меѓународните

⁶ Исто, 17.

⁷ Исто, 18.

односи, отворено манифестирајќи ги своите ставови и своето несогласување со политиката на владите на балканските држави и на онаа на големите сили. Меѓутоа, се поставува прашањето дали можеше МРО да се наметне како субјект кој ќе ги преставува македонските интерес ако се има предвид дека целокупната нејзина активност беше контролирана од Софија? И зошто на ниту една конференција до Јалта Македонија ја немаше како субјект во меѓународните договори? Несомнено подвоеноста и неединството во редовите на македонското национално револуционерно движење беше една од причините големите сили да не калкулираат со Македонија како држава. Во основа го немаше македонскиот национален елемент кој можеше да се наметне во редовите на македонското национално револуционерно движење кој ќе имаше еден заеднички центар од кој ќе бидат раководени, ќе имаат единствен национален идентитет, а не подвоен и ќе се дистанцираат од поддршката на Бугарија и нивната борба за обединување со Бугарија или автономија како чекор за обединување кон Бугарија. Сигурно дека ниту една од Големите сили не беше спремна да прифати формирање на таква држава. Македонија во сите договори е само објект. МРО наместо да застане и да го осуди Букурешкиот мировен договор таа испраќаше меморандуми за обединување со Бугарија, а кога се виде дека тоа нема да успее ја исфрлија автономијата како алтернатива. Но веќе на сите им беше јасно кон што цели организацијата.

Во преговите во септември 1911 година во врска со српско-бугарската спогодба зборувајќи во име на бугарската Влада со нејзино знаење Димитар Ризов изјавил дека „не само што е подготвена, туку и дека е итна потребата да се постигне спогодба. Сите прашања по кои требало да се постигне спогодба биле речиси утврдени, освен едно околу кое пропаѓале сите поранешни обиди: српско-бугарското разграничување во Македонија. Во поглед на тоа прашање, а со цел да ѝ се излезе во пресрет на Србија, Ризов изјавил дека Бугарија се откажува од автономијата на Македонија и дека ѝ признава на Србија право на еден дел од Македонија“.⁸

Напуштајќи ги своите стари идеи за неделивоста на Македонија и за исклучителното право на Бугарија врз цела нејзина територија, бугарската Влада всушност докажала дека ниту Македонија е бугарска ниту, пак, Македонците се со бугарско потекло. За ваквата трагична вистина, подоцна, пишува и генералот Александар Протогеров, член на ЦК на ВМРО. Во разговор со Пејо Јаворов, Протогеров ќе истакне: „Жално е што Внатрешната организација и

⁸ Проф. д-р Ванче Стојчев, доц. д-р Александар Стојчев, Букурешкиот мировен договор и поделбата на Македонија во 1913, Институт за национална историја, Скопје, 2013, 14.

царскиот двор не се договорија за водење општа дејност и почитување на одделни личности, а се посегна со оружје да бидат убиени. Сега и самиот ги гледам грешките и злосторствата кои се вршеа. Ние требаше да се бориме, пред сè, кога дознавме за склучувањето на сојузот меѓу владите на Бугарија и на Србија за поделбата на Македонија, а не да учествуваме во војната, која ја роди меѓусојузничката војна и Србите и Грците станаа полни господари над Македонија“.⁹

Само во текот на Втората светска војна македонското национално револуционерно движење со својот репрезент комунистичката партија на Македонија, како раководител на народноослободителната војна, ги обедини сите патриоти и антифашисти, се стави на страната на антихитлеровската коалиција и успеа на крајот да се наметне пред големите сили како рамноправен партнер и да ја артикулира својата вековна идеја за формирање на сопствена држава, иако како федерална единица во рамките на Југославија, и да формира своја држава, признавање на македонската нација, јазик и култура. Тоа беше извојувано само врз база на единството на македонскиот народ, единство кое го немаше во претходниот период.

⁹ Исто таму.